

ta / --- / És qui engegà en son regne les mars: ve a esperonar-les? / O, condolint-se d'ella, ve a dur-se-la'n a *port*? / Mes, com deixar ses filles?, com somiar deixar-les? / ---», *Atl.* v, 25b.

Que el mot existia també en el nostre mossàrab, en la forma *porto*, i en el sentit de 'port de mar', podem deduir-ho no sols de *portixol* sinó també dels noms de lloc aglutinats *Portmany* (Eiv.), *Portocolom* i *Portopetre* de Mallorca (qui sap si també *Portopí*, *Portocristo*, *Port d'Andratx* etc.), *Porto-salè* (a Formentera, è oberta, per tant és falsa la grafia, i impossible l'etim., que en dóna *AlcM*). Curiosos almenys que hi hagi *ports* en el sistema irrigatori i lacustre de l'Horta val.: al Palmar, un *port* és la part de la sèquia que està fit a fit del poble, i on s'embarca hom, o desembarca, en els barquets de l'Albufera; un *port* a Silla és una «sèquia que no rega», de 2,50 metres d'ample, d'on el nom de la partideta dita *Els Ports de Marta* (1962). A Mequinensa etc. és una tanca que es fa per aturar el corrent del riu, en fer una gran resclosa, i formada amb bigues entrecreuada, verticals i horitzontals (*as-sàs* i *travesses*), *BDC* xxii, 187).

És evident que aquí tenim perpetuada, com en totes les llengües romàniques d'Occident, l'acc. 'port de mar (o fluvial)' que és la del llatí *pōrtus*, -ūs. Amb la sola reserva que, algunes vegades, en ll. clàssic, designa més aviat l'entrada del port, que no el seu fons d'aigües tranquils, bé s'ha de dir que aquest és l'únic significat en el llatí de l'Antiguitat (salvant que hi havia hagut *portus* en el sentit de 'porta', però només en la pre-literària *Llei de les XII Taules*).¹

Falta, doncs, base per explicar-nos el sentit de *PORT II*. Hauria calgut imaginar que en un llatí vulgar purament hipotètic s'hagués passat, des del matis d'"entrada del port" a un significat general, d'"obertura", 'pas', en general, i que després això, restringint-se extraordinàriament, s'hagués concretat en els passos de muntanya, especialment els de l'alta muntanya: d'on, finalment, el sentit de 'país de muntanya' i 'pasturatges'. Car en aquests consisteix el significat de *PORT II*. Això és el que feia l'etim. romànica tradicional, i és el que insinuen o accepten els Diez, Appel, M-Lübke, Gamillscheg, Bloch, GdDiego, Wartburg etc.; val a dir, en termes lacònics o ambigus, com qui toca la cama del mal o una dolença que no vol soroll; crec que vaig ser jo el primer de revoltar-m'hi (en el *Breve Dicc. Etim.* castellà, ara fa uns quinze anys, cf. *EntreDL II*, 87), indicant la inversemblança d'aquesta història etimològica-semàntica. I com aquest significat del mot el fa inseparable dels germans del mot llatí en la major part de les llengües indoeuropees.

Amb aquest significat, d'altra banda, **pōrtus* és peculiar de les llengües hispano-pirenaïques i estrany a la resta de la Romània. Tot seguit explicaré l'antiguitat i caràcter general d'aquest mot en la nostra llengua. En castellà apareix també des dels orígens, puix que es documenta en el Poema del Cid (yal a dir referint-se a terra valenciana, el *Puerto d'Alucad* = Olocau del Rei), a Aragó *illo Portu de Colunco* en el Fucro de Alquézar de 1069, en l'andalús Nebrixa «*puerto*

de monte: faux, pyla». La vella toponímia estrictament castellana, referent a la Cordillera Cantàbrica, al Guadarrama, a Sierra Morena etc. ens en dóna antics testimonis (mitja dotzena de *puertos* carpetans anomenats en l'Arx. de Hita; el *Puerto de Muradal* de la Batalla de Las Navas, 1212 etc.); en els Andes xileno-argentins l'ha substituït el diminutiu *portezuelo* (aplicat sovint a altíssims i amples passos de més de 5000 alt.), però també s'hi conserven rastres del primitiu (p. ex. *Alto del Puerto* en documentació de Tupungato, en els Andes del Plata).

Per al mossàrab en general (V. supra el de la nostra terra), en tenim notícies directes: *ül-porto* 'pas estret', dels moros hispànics i marroquins Edrissi (1154), Aben-Al-Abbar (2.ª meitat S. xiii) i al-Makkari (Marroc, a. 1600, però ple de notícies de l'àrab d'Espanya en els Ss. xiii-xvi), veg. el gloss. de Simonet. Hi hauria bon motiu per suposar que aquesta àrea s'hagués estès fins a l'Atlas en temps pre-islàmics, puix que el bereber rifeny *tawurt* (on *ta-* és article aglutinat) es tradueix «passatge, défile» i no sols «porte» (MLWagner, *Restos de Latinidad en el N. de África*, 26-27).

En territori francès, en canvi, l'extensió del mot està ben limitada, al domini gascò i pirinenc: en el Monjo de Montaudon és 'port de mar' [Appel, *Chr.*, 43.59]; id. acc. figurada en *Guilhem d.l. Barra* (*PSW* § 1). S'en varen ocupar Appel (*Bausteine Mussafia*, 1905, 147ss.) i AntThomas (*Rom.* xxxv, 117), car és veritat que surt sovint en els trobadors (*PSW* vi, 465-7). Cal, en primer lloc, eliminar-ne els trobadors catalans, entre els quals no pot valer sinó com a mot català, com Cerverí, que l'usa repetidament (V. infra) i Guerau de Cabre, on es tracta de l'aventura pirinenca de Carlemany: «Pauc as après, / que non sabs jes / de la gran jesta de Carlon, / con outra -ls portz, / per son esfortz, / intret en Espaign' a bandon».²

En els casos assenyalats en oc. ant., es tracta en general de textos de la zona gascona-pirinena, o d'algun trobador d'altres regions, però que fa referència als Pirineus, com Raimbaut de Vaqueiras (en el *Manualelto* de Crescini, 34.66, i, potser amb referència conjunta als Pirineus i als Alps; *Chrest. d'Appel*, 27.8); i quan el tolosà Peire Vidal pondera el cutis d'una dama com «plus blanca que *neu de portz*», ha de pensar també en els Pirineus d'Andorra-Cerdanya, visibles encara des de la seva terra. Però generalment es tracta de textos de la regió garonena i pirenaica, com la Cansó de la Crozada, o G. U. d'Albi o la *Coutume de Layrac* (Agenès): sol haver-hi llavors demarcació dins l'ampla zona: *dels Portz entró Irlanda, dessai los portz*; i si, algun cop ho traslladen als Alps («dels *portz* de Lombardia tro aval a Rodés»), el fet de precisar «la frontera d'Itàlia» (llavors anomenada «Lombardia») ja indica que si no precisessin *Portz* diria inequívocament 'Pirineus'.

Fora d'això ens trobem amb una massa voluminosa de cites de les lleis bigordanes i bearneses. En fi, esdevingué lloc comú entre els trobadors la frase *passar los portz* o *lo pori*, en el sentit emfàtic de 'traspasar el lindar de la Mort': Guiraut de Bornelh, Folquet de